

SLEZSKÝ SBORNÍK

SLEZSKÝ ÚSTAV SZM V OPAVĚ ROČNÍK/93

1995 č.1-2

ETNIKA V POHYBU

Mezinárodní kolokvium 31.5. - 1.6. 1994

Slezský ústav SZM Opava

Toto číslo vyšlo: 9. 5. 1995

separát:

Arne B. Mann

**DUCHOVNÝ ROZVOJ -
PODMIENKA URÝCHLENIA
SPOLOČENSKÉHO RASTU RÓMSKEHO
OBYVATEĽSTVA NA SLOVENSKU**

DUCHOVNÝ ROZVOJ - PODMIENKA URÝCHLENIA SPOLOČENSKÉHO RASTU RÓMSKEHO OBYVATEĽSTVA NA SLOVENSKU

Arne B. M a n n
Ústav etnológie SAV Bratislava

SLEZSKÝ SBORNÍK
93-1995-1/2

Jednotlivé obdobia dejín európskych Rómov sú determinované zmenami postojov majoritného obyvateľstva k tejto špecifickej skupine, odlišujúcej sa antropologicky, etnicky, najmä však postavením periférneho sociálneho spoločenstva. V počiatkoch svojho putovania Európou (v 14. a začiatkom 15. storočia), kedy sa jednotlivé skupiny predstavovali ako kajúcní pútnici z Malého Egypta, stretávali sa s podporou tak svetskej a cirkevnej vrchnosti, ktoré im vydávali rôzne ochranné listiny, glejty, tak i miestneho obyvateľstva. Tento postoj k "egyptskému ľudu" sa radikálne zmenil v polovici 15. storočia. Podnetom bola pravdepodobne ich exkomunikácia z cirkvi parížskym arcibiskupom v roku 1427, odôvodňovaná tým, že správanie kočujúcich Rómov sa nezhodovalo s vtedajšími predstavami o kresťanských kajúcnikoch (nedodržiavanie pôstov, veštenie, hádanie z ruky, nosenie zlatých šperkov, drobné krádeže). Rómovia boli postavení mimo zákon, z jednotlivých krajín boli vyhánaní. Legislatívne opatrenia boli všade v princípe rovnaké: Rómovia, ktorí neopustili krajinu boli palicovaní, pri druhom dolapení fyzicky zmrzačení (roztrhnutie nozdier, vypálenie znaku na telo, odrezanie ucha), pri treťom dolapení boli popravení obesením, upálením alebo utopením. Vražda Cigána sa nepovažovala za zločin, preto v mnohých krajinách dochádzalo k ich masovému vyvražďovaniu. Takýto stav pretrval až do 18. storočia.

Významnou periódou rómskych dejín je 18. storočie, obdobie panovania cisárovnej Márie Terézie (1740-1780) a jej syna Jozefa II. (1780-1792). Obaja panovníci sa pokúsili o definitívne usadenie rómskeho obyvateľstva. Podľa nariadení z rokov 1761 a 1773 mala byť Rómom pridelená pôda, mali prijať kresťanské meno, pod trestom palicovania však nesmeli používať vlastný odev, vlastný jazyk, nesmeli medzi sebou uzatvárať sobáše, deti z takýchto manželstiev im mali byť odobrané a dávané na výchovu sedliakom. Jozef II. kládol vo svojich nariadeniach (1782) dôraz na školskú dochádzku, vyučenie sa remeslu, povinnú návštevu kostola a na zlepšenie hygienických podmienok (najmä zákazy konzumovania mäsa uhynutých zvierat). Treba pripomenúť, že v tomto období už v Uhorsku na mnohých miestach (v mestách i na feudálnych panstvách) žili Rómovia - najmä kováči a hudobníci - usadlým spôsobom života; preto si autori týchto nariadení robili nádej na ich úspešnú realizáciu. Ak odhliadneme od naivnosti takýchto predstáv, môžeme dnešnými očami v uvedených nariadeniach pozitívne hodnotiť skutočnosť, že na rozdiel od predchádzajúcich legislatívnych opatrení, po prvý raz sa s Rómami počítalo ako s reálne existujúcou zložkou obyvateľstva krajiny (tieto nariadenia sa potom stali vzorom prístupu k Rómom v ďalších európskych zemiach. Vychádzalo sa pritom z predpokladu, že jedinou možnosťou začlenenia Rómov do spoločnosti je osvojenie si spôsobu života roľníckeho obyvateľstva (podľa nariadení Márie Terézie nesmeli byť nazývaní Cigánmi, ale "novosedliakmi" - Neubauer, Új-Magyar). Išlo tu teda o vnucovanie iného kultúrneho modelu, za cenu vzdania se atribútov vlastnej kultúry a etnicity o asimiláciu s roľníckym obyvateľstvom. Navyše, ak pripustíme dobrý úmysel

pôvodcov uvedených nariadení (za progresívne možno považovať najmä nariadenia Jozefa II.), metódou ich realizovania do praxe bola represia (napr. za nedodržanie zákazu používať rómsky jazyk bol trest 24 palíc). S takýmto prístupom sa stretávame aj neskôr, napr. v medzivojnovom období, keď sa záujem štátu zamerával na obmedzovanie pohybu vtedy kočujúcej časti rómskeho etnika vydávaním tzv. kočovních listov, sem patrí aj zámer policajnej evidencie rómskeho obyvateľstva (špeciálna kartotéka, daktyloskopická zbierka), najmä však v období po 2. svetovej vojne.

Spolužitie rómskeho a nerómskeho obyvateľstva, tak ako ho poznáme z konca minulého a z prvej polovice nášho storočia nebolo zlé, dá sa dokonca hovoriť o akejsi symbióze: pretože Rómovia nevlastnili pôdu, boli odkázaní získavať základné potravinové články od roľníkov; títo zas potrebovali v čase intenzívnych poľnohospodárskych prác lacnú pracovnú silu, ktorú im poskytli miestni Rómovia. Väzby konkrétnych rómskych a nerómskych (gádžovských) rodín boli často potvrdzované kmotrovstvom (častejšie boli prípady nerómskych krstných rodičov rómskym deťom). Napriek tomu sa i tu občas prejavili medzietnické napätia. Spôsobovali ich jednak tzv. olašskí Rómovia - špeciálne skupiny kočovních Rómov, najmä priekupníkov s koňmi, pôvodom z rumunského Valašska - ktoré územím Slovenska prechádzali od konca minulého storočia a s "pôsobením" ktorých súviseli drobné krádeže (najmä hydiny a poľnohospodárskych plodín). Koncom 20-tych rokov nášho storočia sa aj v súvislosti so sociálnou neistotou počas hospodárskej krízy vo viacerých lokalitách zhoršil postoj majoritného obyvateľstva k Rómom: v roku 1928 sa odohral pogrom v západoslovenskej obci Pobeďim; v súvislosti s tzv. košickým monstreprocesom proti kriminálnej skupine moldavských Rómov - najmä v dôsledku protirómskej hystérie vo vtedajšej tlači - z viacerých obcí "svojich" dávno usadených Rómov vyhánali.

Nemožno povedať, že prístup odmietajúci akceptovať Rómov ako súčasť spoločenskej štruktúry, zanikol nariadeniami osvietenských panovníkov 18. storočia. Okrem spomenutých diskriminačných prejavov proti tejto populácii sa naplno rozvinul v období druhej svetovej vojny. Teória rasizmu nacistického Nemecka klasifikovala Cigánov - podobne ako Židov a černocho - ako "element, zabraňujúci čistote rasy". Nasledovalo zriadenie špeciálnej Ríšskej centrály pre potieranie cigánstva, nútené rasovo-biologické vyšetrenia a následné deportácie rómskeho obyvateľstva do koncentračných táborov (najmä do špeciálneho cigánskeho tábora v Osvienčime II Brzezinke). Odborná literatúra uvádza, že počas 2. svetovej vojny zahynulo asi 300 tisíc európskych Rómov.

Hoci Rómovia zo Slovenska neboli transportovaní do koncentračných táborov, podliehali aj tu diskriminačným opatreniam: tieto boli zamerané jednak na obmedzenie pohybu - zákaz cestovania verejnými dopravnými prostriedkami, zákaz vstupu do verejných priestorov, obchodov a parkov, do miest a obcí smeli vstúpiť len vo vyhradených dňoch a hodinách. Olašským Rómom bolo zakázané kočovanie, usadlí Rómovia boli povinní odstrániť svoje obydlia od verejných a štátnych ciest. Pre mužov boli zriadené viaceré útvary nútenej práce. Aj keď prístup štátu bol k Rómom jednoznačne diskriminačný - pri realizácii jednotlivých opatrení prejavovali iniciatívu najmä gardisti, ktorým boli Rómovia na Slovensku vydaní na milosť a nemilosť - treba pripomenúť, že v mnohých obciach sa "svojich" Rómov zastali a nedovolili napr. ich odvláčenie do pracovných táborov. Po obsadení Slovenska nemeckou okupačnou armádou od jesene 1944 do jari 1945 uskutočnili špeciálne jednotky SS na mnohých miestach masové popravy rómskeho obyvateľstva.

Riešenie tzv. cigánskej otázky po skončení 2. svetovej vojny by sme mohli označiť za pokračovanie spôsobu, o aký sa pokúšala Mária Terézia. Uznesenie ÚV KSČ z 8. apríla 1958 striktnie sformulovalo program asimilácie Rómov, pričom odmietlo akceptovať etnicitu, kultúrnu a jazykovú osobitosť tohto obyvateľstva so zdôvodnením, že by "uskutočnenie podobných snáh spomalilo proces prevýchovy Cigánov, posilnilo by nežiadúcu izoláciu Cigánov od života ostatných pracujúcich, napomáhalo by ďalej konzervovať starý, primitívny spôsob cigánskeho života". Opatrenia z čias Márie Terézie pripomína návrh na riešenie zaškolenia detí kočujúcich Rómov,

ktorý predpokladal ich jednorázové odobratie od rodičov a umiestnenie do detských domovov. Presvedčivou ukážkou vnucovania modelu majoritnej spoločnosti je zákon č. 74/1958 O trvalom usídlení kočujúcich osôb, ktorým boli násilne usadení dovtedy kočujúci olašskí Rómovia (ide o skupinu 5 - 10 % zo všetkých Rómov žijúcich na Slovensku); zákon je totiž prezentovaný ako všestranná pomoc osobám, ktoré vedú kočovný spôsob života, aby mohli prejsť k usadlému spôsobu života. Pri zdôvodňovaní represívnej formy tohoto zákona sa stretáme s názormi, že "skúsenosti ukázali, že nie je možné vo všetkých prípadoch zotrvať pri formách presvedčania, ale že je nevyhnutné zabezpečiť kladné výsledky aj cestou nariadení". O paragrafe 3 tohto zákona, ktorý oprávňuje k násilnému zakročeniu proti tomu, kto zotráva pri kočovnom živote (za tento trestný čin má byť potrestaný odňatím slobody na 6 mesiacov až tri roky) iný autor napísal, že vychádza z princípov socialistického humanizmu.

Konečne, represívnymi metódami boli presadzované i ďalšie opatrenia štátnej politiky k Rómom, akými boli koncepcia rozptylu "občanov cigánskeho pôvodu", ich plánovaný odsun do družobných českých okresov, likvidácia rómskych osád, či tzv. regulácia nezdravej populácie (sterilizácia) - v tomto prípade formou vyvíjania psychického nátlaku na rómske ženy. Pri realizácii týchto opatrení nikto neskúmal názory samotných Rómov, ich predstavy o spôsobe života, bývaní, vlastnej rodine a podobne. Keď prevádzali nejakú rómsku rodinu do Čiech, alebo do panelového domu mestského sídliska, "pre istotu" im pred ich očami zdemolovali ich obydlie, aby vedeli, že sa tam už nemôžu vrátiť. Nikoho nezaujímalo, že sa pretŕhajú rodinné väzby, že týmto ľuďom berú prostredie, v ktorom boli navyknutí žiť, a presídľujú ich do úplne nového, neznámeho prostredia, ku ktorému nemali žiaden osobný vzťah.

Je pravdou, že uvedený tlak spoločnosti na rómsku populáciu priniesol aj očakávané výsledky: sú dnes obce, kde Rómovia žijú rovnoprávne začlenení do majoritnej spoločnosti a spôsobom života sa od ostatných neodlišujú. Často sa to udialo za cenu cieľavedomého dištancovania sa od svojho etnického pôvodu (napr. nenaučili svoje deti rómsky jazyk, zavrhlí tradičné zvyky apod.) a vedome sa snažili napodobniť model spôsobu života majoritného obyvateľstva; v takomto prípade ide o proces prirodzenej asimilácie, o ktorý sa už na prelome storočia ako prví pokúšali v mestskom prostredí rómski profesionálni hudobníci. Vo väčšine prípadov - zdá sa - metóda vnucovania kultúrneho modelu majoritnej spoločnosti priniesla opačný efekt: Rómovia, žijúci v niektorej z 300 dnes existujúcich osád na periférii obcí a miest sa tlaku spoločnosti začali brániť tak, že sa vnútorne uzatvárali pred okolitým svetom a akúkoľvek iniciatívu štátnych orgánov prijímali a priori s nedôverou, podozrením, že im "gádžovia" chcú ubližovať (napr. mamičky v najzaostalejších rómskych osadách považujú povinnú školskú dochádzku za spôsob trápenia ich detí). Zánikom súkromného poľnohospodárstva zanikol aj záujem o rómsku pracovnú silu a v dôsledku toho sa narušila tradičná spolupráca medzi Rómami a roľníckym obyvateľstvom. Rómovia sa postupne dostávali do väčšej izolácie, čo sa prejavilo stagnáciou, miestami i retardáciou ich spoločenského vývoja. Prevládajúca neschopnosť racionálneho hospodárenia s finančnými prostriedkami (tzv. spôsob života "z ruky do úst"), dezorientácia v procesoch spoločenských premien po novembri 1989, strata sociálnych istôt, neschopnosť vyrovnáť sa s rýchlo sa zhoršujúcim sociálnym postavením, vyvolali u nich pocit vlastného ohrozenia a podnietili obranný mechanizmus, ktorého sprievodnými znakmi je narastenie nedôvery k majoritnému obyvateľstvu, zvyšovanie agresivity, hospodárskej kriminality. V zaostalých rómskych osadách narastá bieda, s pocitom beznádeje a vlastnej neschopnosti riešiť existenčné problémy je spätý nárast alkoholizmu. Rómovia nie sú spokojní so svojím postavením, no nie sú schopní ho sami zmeniť. Predstavitelia početných rómskych strán a hnutí, zaujatí osobnými ambíciami a vzájomnou rivalitou, im zatiaľ nedokážu pomôcť.

Ak sa bližšie zoznámime s rodinami, ktorým sa podarilo vymaniť zo zaostalých rómskych osád a integrovať sa do života majoritného obyvateľstva, zistíme, že u týchto ľudí zohrala významnú

úlohu viery. Mnohí Rómovia zo Slovenska sa v nedávnej minulosti "uchytili" najmä v českých zemiach, kde sa stretávali s tolerantnejším prostredím a úprimne podanou rukou tamajších duchovných. Hovoriť o religiozite Rómov nie je jednoduché, pretože tu hrozí nebezpečenstvo nesprávneho zovšeobecňovania. Náboženským vyznaním sa väčšina Rómov hlási k rímskym katolíkom (evanjelické vyznanie je zriedkavé), v oblasti severovýchodného Slovenska obývanej prevažne Rusínmi sa hlásia - rovnako ako oni - ku grécko-katolíckej alebo pravoslávnej viere. Na rozdiel od už spomenutej skupiny tzv. spoločensky integrovaných Rómov, ktorých viera a náboženský život sa takmer nelíši od majoritného obyvateľstva, Rómovia v sociálne zaostalejšom prostredí (osadách) majú k viere osobitý vzťah: na jednej strane sa len zriedkva zúčastňujú bohoslužieb, nerešpektujú cirkevné sviatky, obdobia pôstu apod., na druhej strane však vyžadujú prítomnosť kňaza a liturgického úkonu pri krste dieťaťa, najmä však pri pochovávaní. Ich viera je zaujímavou symbiózou kresťanskej ideológie, vlastných poverových predstáv (ktorých korene môžeme predpokladať ešte v indickej pravlasti) a obyčajových úkonov - prejavov ľudovej viery, ktoré prevzali od majoritného obyvateľstva, v prostredí ktorého niekoľko storočí žili a prispôbili ich vlastným potrebám. Dominantné postavenie v ich viere má strach zo smrti, najmä z mŕtvych, ktorí môžu negatívne zasahovať do ich života na tomto svete. Preto aj najviac prejavov v rómskej obyčajovej tradícii sa viaže k úmrtiu človeka, k ochrane pred návratom mŕtvych - revenantami: Aj novorodencovi hrozí nebezpečenstvo zo sveta mŕtvych: bosorka - guľi daj, môže dieťa vymeniť za svoje škaredé, chorľavé; v tomto prípade je ochranou pred pôsobením nečistých síl pokrstenie dieťaťa. Najmä z týchto dôvodov mnohí Rómovia požadujú cirkevný obrad pri pochovávaní a obrad krstu; cirkevnému sobášu sa podrobujú z dôvodu nevyhnutného predpokladu pre pokrstenie ich detí.

Zaujímavý vzťah moravských Rómov ku kresťanskej viere zaznamenal začiatkom nášho storočia Karel Lysý: "O Kristu Pánu majú veľmi matný pojem, neboť, jak mi stařenka svěřila mezi jiným, věřit oni v Boha Otce, ale to prý jest velice veliký, starý Bůh, ten že prý už neporoučí, že on to hospodářství odevzdal již Synu, a ten prý věil vládne a že jest mimo to ještě jeden duch, ten prý vstoupil do Miriam (asi naší Panny Marie) ... Podivný to názor o Boží Trojici, kterému jsem porozuměl, až když jsem viděl žehnatí se malé děti podle nauky matčiny: Ve jménu Otce i Syna i Miriam. Amen."

Špecifický vzťah majú Rómovia ku kňazovi: považujú ho za človeka, ktorý dokáže komunikovať s "druhým svetom" - svetom mŕtvych. Preto k nemu prechovávajú úctu, ktorá hraničí s báznou (podobne je možné hovoriť aj o ich vzťahu k Bohu, ktorého mnohí vnímajú ako možného pôvodcu hnevu, trestu, pomsty). Autorita kňaza je u Rómov prirodzene kompenzovaná obľúbenými krátkymi žartovnými príbehmi (Pal o god'aver Rom the rašaj) o prešibanom Rómovi, ktorý prekábatí farára. Výnimočné postavenie otvára kňazovi široké pole možností aktívneho pôsobenia medzi rómskym obyvateľstvom.

Osobitý kresťanský kult vytvorili Rómovia v západnej Európe. V južnom Francúzsku, v delte rieky Rhône pri Stredozemnom mori sa nachádza malé mestečko Les Saintes Maries de la Mer (Sväté Márie z mora); v miestnom románskom kostole z 9. - 15. storočia sú uložené ostatky dvoch svätíc - Márií (podľa legendy ide o Máriu Salome - matku staršieho Jakoba a Máriu Jakobeu - sestru, alebo sesternicu Panny Márie), ktoré na tomto mieste prístáli s člnom potom, ako boli spolu s Máriou Magdalénou, Lazarom a jeho sestrou Martou násilne vyhnaní z Palestíny). V krypte tohto kostola sa nachádza plastika ďalšej svätice s výrazne tmavou pleťou, sv. Sára; legendy o nej hovoria, že bola slúžkou oboch Márií a priplavila sa spolu s nimi na člne, podľa inej verzie to bola miestna Cigánka, ktorá sa ujala oboch svätíc potom, čo sa priplavili k pobrežiu a pomáhala im v obracaní miestneho obyvateľstva na kresťanskú vieru. Práve tmavá pleť sv. Sary asi spôsobila, že Rómovia začali túto sväticu uctievať ako svoju patrónku (zmienka z roku 1855 dokladá rozšírenosť tohto kultu už v polovici minulého storočia). Hoci sa v Meste Márií z mora od druhej

polovice minulého storočia každoročne poriadajú procesie so sochami svätíc k moru, cirkev dlho nechcela Rómom povoliť podobnú procesiu so sv. Sárrou. Stalo sa tak až od roku 1935 pričinením markíza Falca de Baroncelli, ktorý vymohol dovoľenie takejto procesie pre Rómov od arcibiskupa. Cirkev sa však na týchto procesiách nezúčastňovala. Až po druhej svetovej vojne, najmä v dôsledku uvedomenia si holocaustu Rómov, sa začala aj rímsko-katolícka cirkev viac zaujímať o Rómov: od roku 1953 sa na procesiách so sv. Sárrou (každoročne 24. mája) zúčastňuje aj cirkev: do Les Saintes Maries de la Mer prichádzajú tisícky najmä kočovných Rómov z celej západnej Európy, dnes prevažne s vyzdobenými obytnými príviesmi. Pri soche sv. Sárry sa modlia, chorí prosia o uzdravenie, v krypte, kde sa plastika nachádza, prespávajú. V deň procesie ju zaodejú mnohými ozdobnými rúchami a so sprievodom ju vynášajú - podobne ako na ďalší deň sochy dvoch Márií v člene - až k moru, tak, že účastníci procesie vojdú až po pás do vody.

Rómovia majú i svojho novodobého mučedníka: Ceferino Jiménez Malla sa narodil v roku 1861 v Benavet de Lérida v Španielsku. Po štyridsiatich rokoch kočovania sa usadil v aragónskej obci Barbastra, venoval sa najmä malým rímskym deťom, ktoré učil viere a modlitbám; problémy sa pokúšal riešiť pokojným spôsobom. Počas náboženského prenasledovania v období občianskej vojny v Španielsku sa odmietol zrieknuť svojho náboženského presvedčenia, začo bol 2. augusta 1936 zastrelený. V roku 1993 sa započalo s prípravou jeho blahorečenia.

Zvýšený záujem katolíckej cirkvi o Rómov sa prejavil aj v roku 1957, kedy bola usporiadaná prvá rímska púť do Lúrd. V roku 1965 prijal Rómov pápež Pavol VI., 26. septembra 1991 Ján Pavol II., ktorý uznal a podporil ich požiadavky na rozvíjanie vlastného jazyka, kultúry a etnickej identity. Odvtedy zaznieva každoročne novoročné a veľkonočné posolstvo hlavy katolíckej cirkvi aj v rímskom jazyku. Spoluprácou s Rómami sa zaoberá Katolícky medzinárodný výbor pre Rómov (Comité Catholique International pour les Tsiganes - CCIT), ktorý vedú manželka Elisa a León Tambour (ovci) z Dánska: kontaktujú kňazov aj laikov z celej Európy, ktorí sa venujú práci s rímskym obyvateľstvom a hľadajú optimálne formy pôsobenia na ďalší duchovný a spoločenský vzostup Rómov.

Na južnej Morave je medzi Rómami aktívny kňaz - jezuita František Lízna: ako prenasledovaný signatár Charty 77 sa vo väzení zoznámil s Rómami a ich problémami a rozhodol sa pomáhať tejto "odstrkované skupině obyvateľ". Hoci nie je Róm, pri sčítaní ľudu v roku 1991 sa prihlásil k rímskej národnosti a túto si dal zapísať aj do občianskeho preukazu. V súčasnosti pôsobí ako predstavený Komunity Jezuitov v Brne, venuje sa pastoračnej i praktickej činnosti medzi Rómami. Systematickej práci a pomoci rímskemu obyvateľstvu v Děčíně sa venuje tamojší kňaz Pavel Jančík. V Českej republike vznikajú kresťanské aktivity aj medzi samotnými Rómami: PhDr. Vlado Oláh (pochádzajúci zo slovenského Stropkova) založil v roku 1990 "Rómske kresťanské demokratické združenie"; od roku 1991 táto organizácia vystupuje ako "Matice romská". Zamierava sa na evanjelizáciu a vzdelávanie Rómov, úzko spolupracuje s Ekumenickou radou cirkví i so spomenutou medzinárodnou organizáciou CCIT. Od roku 1994 uverejňuje rómsky mesačník Amaro lav pravidelne "Křesťanské stránky"; pripravuje a rediguje ich V. Oláh, ktorý tiež pripravil rómsky preklad Biblie.

Podľa mojich doterajších vedomostí, cirkev na Slovensku v povojnových rokoch nevenovala rímskemu obyvateľstvu primeranú pozornosť: naopak, stretol som sa s ponosami Rómov, že kňaz odmieta vojsť do osady (napr. k zomierajúcemu), odmieta rozlúčku s mŕtvym pri jeho obydlí, že pohrebné obrady odbavuje len na cintoríne a nie ako u "bielych" v kostole. Kňazi im údajne odmietajú pokrstiť dieťa, ak nie sú cirkevne zosobášení; k sobášu však potrebujú zložiť skúšky - musia sa naspamäť naučiť a odriekať texty (odpovede na otázky), ktorým však nerozumejú a podobne. Samotní kňazi takéto počínanie vysvetľujú tým, že viera je u Rómov len formálna, že nemôžu pohrebný obrad odbavovať v kostole, ak sa zomrelý predtým aktívne nezúčastňoval bohoslužieb, stretol som sa i so zdôvodnením, že pri takejto príležitosti by sa do kostola nahrnulo

veľa Rómov, proti čomu sú "bieli" kresťania. Jeden kňaz na východnom Slovensku mi dôverne prezradil, že keď sa niekoľkokrát verejne zastal Rómov, utrpela tým jeho autorita v obci. Etnickú intoleranciu na našom vidieku dokladá aj skutočnosť, že na východnom Slovensku sú dodnes obce, kde si "bieli" neprajú byť pochovaní vedľa Rómov - týchto pochovávajú zväčša v kúte pri múre, na protifaľej strane od vchodu do cintorína.

V roku 1990 vznikla pri Slovenskej biskupskej konferencii v rámci pastoračnej komisie špeciálna sekcia, ktorej úlohou je venovať sa Rómom po stránke duchovnej i hmotnej. Vedením tejto komisie bol poverený banskobystrický biskup Rudolf Baláž, od roku 1993 pomocný biskup košickej diecézy Bernard Bober. Neodvážujem sa hodnotiť doterajšie aktivity rímsko-katolíckej cirkvi k Rómom, mám však pocit, že podobne ako v iných oblastiach života našej spoločnosti, aj v tomto prípade **stojá** Rómovia stále na periférii záujmu. Niektoré verejné vyjadrenia cirkevných predstaviteľov (odpoveď metropolitu Slovenska arcibiskupa Jána Sokola na otvorený list Róma Mariána Pivoňa, uverejnený v Roamano fil nevo 1992, č. 39, s. 1) svedčia skôr o nedostatočnej zorientovanosti a **nepochopení** problematiky Rómov na Slovensku. Táto situácia vytvára priestor pre úspešné **pôsobenie** Svedkov Jehovových medzi Rómami, najmä na východnom Slovensku.

Našťastie je možné uviesť aj pozitívne príklady. V obci Toporec na Spiši už vyše dvadsaťpäť rokov úspešne pôsobí medzi tamojšími Rómami kňaz Ondrej Porubec. Z niekoľkých vysvätených rímskych rímsko-katolíckych kňazov svoj etnický pôvod nezapiera P. Eugen Fejco, ktorý sa venuje Rómom vo svojej farnosti v Družstevnej pri Hornáde. V Prešove, Bardejove a Jarovniciach sa Rómom aktívne venuje rómska rádová sestra Atanázia Holubová. Práve v Bardejove na rímskom sídlisku Poštárka sa podarilo dosiahnuť pozoruhodné výsledky vďaka všestrannej obetavej práci tamojších saleziánov, najmä brata Petra Bešenyeia: ich aktivity sa prejavujú okrem pastorácie v organizovaní využívania voľného času rímskych detí a mládeže (vzdelávanie, kultúra, šport, ručné práce, výlety), dokonca úspešne sprostredkovali prácu niekoľkým nezamestnaným mužom. Sestra Atanázia vedie spevácky súbor Devleskere čhava (Božie deti), ktorý už dosiahol niekoľko pozoruhodných úspechov na Slovensku i v susednom Poľsku. Významným úspechom bardejovských misionárov je podľa môjho názoru skutočnosť, že sväté omše, ktoré slúžia priamo v kultúrnom dome rímskej Poštárky, začali navštevovať aj nerómski veriaci z blízkeho okolia. V júni minulého roku (1993) iniciovali a spoluzorganizovali prvú rómsku púť na Slovensku v Gaboltove.

Na našom území pôsobí aj zatiaľ malá komunita Malých sestier Ježišových, ktorých poslaním je "zdieľať život chudobných a nízko postavených, bývať v ich domoch, jesť ich potravu, nosiť ich šaty ..." Pôsobia v najchudobnejších a najopustenejších miestach na svete, medzi kočovnými kmeňmi, neznámymi či opovrhovanými skupinami. Zakladateľka rehole Malá sestra Magdaléna svojim nasledovníčkam kládla na srdce: "Buď Arabkou medzi Arabmi, kočovníčkou medzi kočovníkmi, robotníčkou medzi robotníkmi ... ale predovšetkým ľudskou medzi ľuďmi". Malé sestry majú so **spolužitím** medzi Rómami skúsenosti napr. v Děčíně, kde bývajú spolu s nimi priamo v panelových bytovkách, spolu s nimi zdieľajú ich radosti i starosti. V roku 1994 prišla do Bratislavy Malá sestra Brigita, ktorá niekoľko rokov žila a kočovala s francúzskymi Rómami. Ostáva veriť, že **potom**, čo sa zdokonalí v slovenčine a oboznámi sa s problematikou Rómov na Slovensku, vytvorí v niektorej zaostalej rímskej osade na východnom Slovensku samostatnú komunitu Malých sestier Ježišových. Kvôli úplnosti dodávam, že v Spišskej Kapitule sa na kňazské povolanie pripravuje niekoľko rímskych Bohoslovcov, niektoré Rómky sa pripravujú na poslanie katechétky.

Riešenie tzv. cigánskej otázky v období po druhej svetovej vojne bolo zamerané na materiálnu pomoc rímskemu obyvateľstvu: štát vynakladal nemalé prostriedky na výstavbu bytov, materských škôl, na rôzne sociálne podpory. Pritom výsledok nebol adekvátny vynaloženým prostriedkom. Podceňoval sa ľudský aspekt tohoto problému: nikto sa nazaujímal o duchovný svet Rómov, o ich

túžby, predstavy o živote, o ich názory na vzdelanie, spolužitie s majoritným obyvateľstvom. Ing. Viliam Gruska správanie sa štátu k Rómom prirovnal k reakcii zaneprázdneného rodiča, ktorého obťažuje jeho vlastné dieťa so svojimi problémami: "Tu máš desať korún, choď si niečo kúpiť a daj mi pokoj!" Výsledkom bolo, že mnohí Rómovia dospeli k presvedčeniu, že všetky ich problémy musí vyriešiť štát. Po novembri 1989 v izolovaných rómskych osadách vzrástol počet ľudí, ktorí sú apatickí voči druhým, ale aj voči sebe; sú duchovne otupení a opustení. Chýba im vnútorná motivácia, zmysel života.

Sociálna podpora štátu rieši ich bezprostredné, existenčné potreby, jej efekt je však len dočasný. Som presvedčený, že jediným možným spôsobom riešenia tejto situácie je podpora ich všestranného duchovného rozvoja. V humanizácii a socializácii Rómov na Slovensku vidím príležitosť, ale i povinnosť pre cirkvi a všetkých humánne zmýšľajúcich ľudí: nadviazať s nimi úprimnú komunikáciu, získať si ich dôveru, presvedčiť ich, že nám ich osud nie je ľahostajný. Jedno rómske príslovie hovorí: Te som rikono, phand man pro šelo, te som manuš, de man paťiv (Ak som pes, uviaž ma na reťaz, ak som človek, prejav mi úctu). Ak sa nám podarí týchto ľudí pozitívne motivovať, zapojiť do vlastných aktivít, zoznámiť ich s našim hodnotovým systémom, vytvoríme predpoklad pre urýchlenie ich duchovného a spoločenského rastu. Ale pozor, jedno ďalšie rómske príslovie hovorí: Te manušes cirden zoraha kijo lačhipen, na patal, kaj oda lačhipen (Ak sa vnucuje človeku dobro násilím, neverí, že je to dobro).

Na záver: v marci 1994 som bol na jednom seminári učiteľov rómskych detí v Prešove. V diskusii vystúpila aj jedna učiteľka z Jarovnic (obce, kde žije vyše 2 150 Rómov, čo je takmer 68 % jej obyvateľov) a povedala: Odkedy sa na našej škole vyučuje náboženstvo, výrazne sa zlepšilo správanie našich rómskych žiakov."

L i t e r a t ú r a :

Amaro lav, 1993, č. 4, s. 2; 1994, č. 4, s. 14-17; č. 5, s. 16-21; č. 6, s. 16-21.

H o r v á t h o v á , Emília: *Cigáni na Slovensku*. Bratislava 1964, 396 s.

H ü b s c h m a n n o v á , Milena: *Godaver lava phure Romendar*. (Moudrá slova starých Romů.) Praha 1991, 138 s.

J u r o v á , Anna: *Vývoj rómskej problematiky na Slovensku po roku 1945*. Bratislava 1993, 138 s.

K o ř e n e k , Josef: *Přihlásil se k Romům*. Anno Domini 1993, r. 4, č. 10, s. 5-7.

M a n n , Arne, B.: *Formovanie etnickej identity Rómov na Slovensku*. In: *Minority v politike* (editor J. Plichtová), Bratislava 1992, s. 237-241.

T e n ž e , *Utrpenie Rómov počas druhej svetovej vojny*. Detva 1991, 14 s.

S. M a g d a l é n a : *Tebe Malá sestra*. Rím 1974, 53 s.

M o r e a u x , Roseline: *Les Saintes Maries de la Mer*. Marseille 1992.

Romano kurko, 20. 5. 1994 (č. 20), s. 5; 3. 6. 1994 (č. 22), s. 7.

Romano ľil nevo, 20. 10. - 14. 11. 1994 (č. 91-93), s. 5.

S u s , Jaroslav: *Cikánská otázka v ČSSR*. Praha 1961, 127 s.

V á c l a v í k , Antonín: *Luhačovské Zálesí*. Luhačovice 1930, kap. 11 "Cigáni", s. 552-556 (tam cit. i Karel Lysý).